

MEĐUNARODNA POLITIČKA KOMUNIKACIJA

Prof. dr Milan Radoš⁴²
Univerzitet Porto, Portugalija

Sažetak: Politička komunikacija, kao jedna od mekih moći, obilato korištena u međunarodnim odnosima, svakim danom postaje sve važniji instrument koje države upotrebljavaju da bi realizovale svoje nacionalne interese. Politička komunikacija, zahvaljujući, s jedne strane, brzom razvoju sredstava masovnog komuniciranja i, s druge strane, još bržem pronalasku psiholoških metoda i tehnika upravljanja ličnosti, postiže spektakularne rezultate u *osvajanju srca* građana, što znači, u manipulisanju javnog mišljenja, ali i s one druge strane granica neposrednog uticaja. U tom smislu se pokazala nedavno nenadmašnom satelitska televizija, ali internet je otvorio nove i još neslućene mogućnosti na tom planu.

Ne postoji svjetsko javno mišljenje, već nacionalni politički govor, čija je jasna namjera da ubijedi u svoje pozicije vlade i građane ostalih država. Uspjesi koje su postigle SAD na tom planu ponukali su i ostale svjetske sile da ulažu baš u tu meku moć. Međunarodna politička komunikacija je tako prerasla u pravi pravcati rat vođen u svijesti građana cijelog svijeta.

Ključne riječi: *politička komunikacija, javno mišljenje, sredstva masovnog informisanja, međunarodni odnosi, međunarodna politika.*

INTERNATIONAL POLITICAL COMMUNICATION

Abstract: Political communication, as one of the soft powers, extensively used in international relations, becomes every day an increasingly important tool used by countries in order to realize its national interests. Political communication, due to, the rapid development of mass media, on one hand, and the rapid discovery of psychological methods and personality management techniques on the other hand, achieved spectacular results in winning the hearts of citizens, which means, in manipulating public opinion, but also on the other side of the limits of direct influence. In this sense, satellite television seemed unsurpassed until recently, but the Internet has opened new and yet unimagined possibilities in this regard.

There is no global public opinion, but national political speech with an explicit intent to persuade governments and citizens of other countries into their opinion. The successes achieved by the United States in this regard have urged other world powers to invest just in that soft power. International political communication is so transformed into a real war fought in the minds of citizens around the world.

Keywords: *political communication, public opinion, the means of mass media, international relations, international politics*

Uvod

Politička komunikacija je relativno nova naučna disciplina koja istražuje proizvodnju, kretanje i uticaj informacija unutar nekog organizovanog socijalnog sistema. Radi se o specijalizovanom istraživanju

---

⁴² Doktor političkih nauka, redovni profesor Univerziteta Porto, Portugalija

koje je tako nazvano u SAD osamdesetih godina prošlog vijeka, ali koje dobija sve više pristalica širom svijeta. Predmet istraživanja tog naučnog područja još uvijek je polemičan, jer mnogi smatraju da nije lako razlučiti ono što se podrazumijeva pod propagandom, političkom komunikacijom, političkim marketingom, političkim javnim odnosima ili političkim novinarstvom. Zavisno od teoretičara, koji inače zagovaraju ubrzani razvoj i specifikaciju te discipline, ona se treba posvetiti objašnjavanju izbornih kampanja, analizi protoka informacija između vlasti i građana, formiranju i manipulisanju javnog mišljenja, itd. Tako, na primjer, Marija Hoze Kanel (Maria Jose Canel: 2005) definiše političku komunikaciju kao aktivnost osoba, kao što su političari ili novinari, i institucija, kao što je vlada, na osnovu razmjene poruka, sa svrhom da bi primijenili političke odluke.

U svakom slučaju, politička komunikacija već je postigla ohrabrujuće rezultate analizirajući sredstva masovnog komuniciranja, politički govor koji ona prenose i njegove efekte na javnost. Da je komunikacija ključni elemenat funkcionisanja nekog političkog sistema odavno je otkrio i prikazao Karl Dojč (Deutsch) (1966), nazivajući komunikaciju *nervima upravljanja jednog društva*. Vlast i vladanje ne bi ni bili mogući, naglasio je Dojč, da nije tog stalnog procesa informisanja koji zapravo odražava politički sistem.

Tu teoremu mi ćemo primijeniti na međunarodni politički sistem i prikazati gdje i kako se formira, odnosno manipuliše javno mišljenje, na internacionalnoj sceni. Da bismo dokazali tu hipotezu, manipulisanje javnog mišljenja na međunarodnom planu, usredotočićemo se na tri pretpostavke. Prava je postojanje i funkcionisanje međunarodnog političkog sistema, druga je egzistencija i uticaj globalnih sredstava masovnog informisanja, a treća pretpostavka je mogućnost da politički govor koji oni prenose *osvaja srca* građana izvan granica vlastite države.

1. Međunarodni politički sistem

Pojam međunarodnog političkog sistema istražuje se odavno unutar discipline Međunarodna politika koja je, s druge strane, svrstana u naučnu oblast nazvanu Međunarodni odnosi. Na tragu sistemske sociološke teorije nastoje se opisati ključni elementi međunarodnog političkog sistema i otkriti po kojim pravilima se razvijaju odnosi između njih. Po *realističkoj teoriji*, dominantnoj na naučnoj i stvarnoj internacionalnoj sceni u vremenu poslije Drugog svjetskog rata, glavni akteri međunarodnih odnosa su države, a osnovni princip njihovih odnosa bazira se na ravnoteži snaga.

Moderna država je rezultat velikog evropskog građanskog rata između katolika i pristalica protestantske reforme koja je završena Vesfalijskim mirom 1648. godine, a kojim je proglašen državni suverenitet, uspostavljeno pravilo jednakosti među državama, zasnovan princip nemiješanja u unutrašnje stvari, itd. Političko organizovanje stanovništva na određenom teritoriju počelo se od tada razvijati isključivo u obliku nacionalne države, najprije u Evropi, a potom je taj način

organizacije zavlдалo u cijelom svijetu. Ta društva, sada organizovana u nacionalnu državu, u isto vrijeme, potpuno su zagospodarila u međunarodnim životom. Vrijedi naglasiti da su akteri i pravila Vestfalijiskog međunarodnog sistema još uvijek je na snazi.

Objašnjenje motiva sudjelovanja suverenih država u međunarodnoj zajednici dao je Hans Morgentau (Morgenthau) (1948), tvorac *novog političkog realizma*. Po njemu razlog je vrlo jednostavan i pragmatičan: nacionalni interes određenih snaga. Nacionalni interesi ili nacionalni ciljevi teoretisani su na više nivoa: od teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti, pa do socijalnog i ekonomskog progresa neke široke socijalne grupe. Nacionalni interes je takođe promjenljiva kategorija, zavisna, između ostalog, od istorijskih i socijalnih okolnosti, ali nikad ne prestaje biti osnovni razlog za aktivnost jedne države na međunarodnoj sceni.

Za ostvarenje nacionalnih interesa, država ima na raspolaganju mnogobrojna sredstva, počevši od diplomatskih pregovora, uključujući ekonomsku saradnju i psihološki pritisak, pa do korišćenja oružane sile. Dozef Naj (Joseph Nye) (2002) na određen način je sistematizovao tu veliku količinu različitih instrumenata u dvije osnovne kategorije: *meku* i *tvrdu* moć, smatrajući vojnu silu tvrdom moći, a sve ostale mekom moći.

U toku istorije vojna sila apsolutno je dominirala u međunarodnim odnosima, pa su tako velike ideološke rasprave i našeg doba, one između liberala, fašista i komunista, rješavane, pored ostalog, u Prvom i Drugom svjetskom ratu. Tvrdna moć ni danas nije izgubila rok upotrebe, ali joj se sve više sužava prostor za akciju. Mnogobrojni su razlozi za to. Prvo, riječ je o izuzetno skupoj aktivnosti koje države ne mogu lako podnijeti ni finansijski, a još manje objasniti svojoj demokratski organizovanoj zajednici razloge njene upotrebe. Prema saopštenju sjevernoameričke vojne komande, sadašnji rat u Libiji košta, samo njih, najmanje četiri miliona dolara dnevno (Lusa, 5. april 2011). Na primjer, raketa tipa tamahojk (tomahawk) stoji više od milion dolara, a u prvih nekoliko dana lansirane su njih stotine. Drugo, rat nosi veliki rizik i nikad nije jasno ko će pobijediti u borbi, čak ni u situaciji jasne tehnološke i brojčane superiornosti jedne od sukobljenih strana. U vrijeme Napoleona omjer vojnih snaga tri prema jedan garantovao je pobjedu, a u bombardovanju Srbije 1999. godine ni omjer 800 protiv jedan nije bio dovoljan za brzu i laku pobjedu. NATO pakt gubi rat u Afganistanu od protivnika Talibana, koji je, po svemu sudeći, tehnološki u kamenom dobu. Psihološki faktor želje i odlučnosti za borbom i pobjedom, takozvane moralne snage jednog naroda, uvijek je bio i ostaje presudan u ratu. Treće, svaki oružani sukob, pa i onaj najmanji na lokalnom nivou, odmah postaje međunarodni problem za koji su zainteresovane ne samo sve države, već i mnogobrojne vladine i nevladine organizacije, multinacionalne kompanije, banke...

Zbog činjenice da je tvrdna moć redovno upotrebljavala međunarodni politički sistem, ona je uvijek bila hijerarhijski organizovana. Stalno se znalo ko zapovijeda u svijetu. Radilo se takođe o malom broju velikih sila

koje su upravljale svijetom. Tako je, na primjer, u toku XIX vijeka svijetom gospodarilo pet evropskih imperija, a u drugoj polovini XX vijeka vedrile su i oblačile samo dvije supersile. O strukturi i karakteristikama međunarodnih sistema postoji mnogobrojna literatura, a jedna od najpoznatijih sistematizacija međunarodnih političkih sistema pripada Mortonu Kaplanu (1957) koji je evidentirao šest osnovnih sistema bazirajući se na dva kriterija. Prvi je bio istorijsko postojanje, a drugi se odnosio na broj država koje su njime upravljale. Tako da su sistemi takođe svrstani u dvije osnovne grupe: bipolarni i multipolarni.

Poslije Pada berlinskog zida SAD su posjedovale toliku moć da se činilo neizbježnim formiranje međunarodnog sistema zasnovanog samo na jednom centru, nešto što nikad ranije nije bilo zabilježeno u istoriji. O uspostavi američke svjetske imperije napisano je toliko svakojake literature, da su neki počeli svoje spekulativne projekte smatrati gotovom stvarnošću. Tako je Francis Fukujama (Fukuyama) (1994) prokazao *kraj istorije* i konačnu pobjedu liberalizma koji sada treba širiti cijelim svijetom svim sredstvima kojima se raspolaže. Istorija je prema Fukujami bila dugački niz ideoloških sukoba koji su, porazom komunizma, zauvijek završili dajući mjesto uspostavi *trajnog mira*, dobro poznate ideje njemačkog filozofa Imanuela Kanta. To objašnjenje bila je pozadina spoljne politike administracije Bila Klintonu, od 1992. do 2000. godine, koja je obilatopotrebljavala tvrdumuć da bi uspostavila taj liberalni trajni mir. Jednostavnije objašnjeno, iza američkog liberalnog trajnog mira krilo se nešto puno logičnije i realnije: sveopšta američka kontrola svijeta. Zvali su to onih godina takođe: Novi svjetski poredak.

Međutim, ratovi u Iraku i Afganistanu, kao i posljedična ekonomska kriza, smanjili su drastično snagu SAD koje sada moraju dijeliti gospodarenje svijeta s ostalim državama. Kineska ekonomska moć, na primjer, raste vrtoglavom brzinom i sva predviđanja govore da će ta država uskoro imati najveći nacionalni bruto proizvod na svijetu. Ruska prirodna bogatstva kao i vojna snaga te države, ne mogu se zaobići u novim međunarodnim računicama, a svoje mjesto na internacionalnoj sceni traže Indija, Brazil, Južnoafrička Republika, Turska, Iran...

Zbog toga, možemo s lakoćom tvrditi da aktuelni međunarodni odnosi imaju sve karakteristike jednog multipolarnog sistema. Doduše, nikad ne treba smetnuti s uma da su SAD još uvijek najveća ekonomija na svijetu, a u vojnoj sili još im nema premca. Samo da potvrdimo, ta zemlja troši na naoružanje koliko i sav ostali svijet zajedno (Le Monde, 2010).

2. Meka moć

Zbog ograničene mogućnosti upotrebe vojne sile, meka moć svakim danom postaje sve uticajnija na međunarodnoj sceni. S jedne strane, internacionalna opšta povezanost i ekonomska međuzavisnost, nazvana najčešće kao globalizacija, obavezuje države na otvorenu ekonomiju i na poštovanje slobodnog tržišta. Upravo takva ekonomska globalizacija

pretvara strane kredite, komercijalne ugovore, transfere tehnologije... u vrlo uticajne faktore spoljnih politika velikih sila. S druge strane, činjenica da ekonomska sredstva direktno pogađaju široke narodne mase čini ih izuzetno efikasnim u međudržavnim odnosima. Na primjer, Međunarodni monetarni fond odlučuje, da bi odobrio svoja finansijska sredstva nekoj zemlji, o visini penzija i plata, o cijenama zdravstvenih i školskih usluga njenih građana, itd.

Ni diplomatija ne zaostaje po u svojoj efikasnosti u savremenim međunarodnim odnosima. Velika količina raznoraznih sastanaka na vrhu, od G-8 preko G-20, pa do evropskih, afričkih ili azijskih *samita*, govori o velikoj povezanosti vlada i vladara sadašnjeg svijeta. Na tim sastancima rješavaju se pregovorima, znači diplomatskim putem, ali često i u neformalnom obliku, mnogi problemi i dogovaraju nove kolektivne i bilateralne akcije.

Upotreba komunikacije na međunarodnom planu takođe nije nikakva novost. Komunikacija je postala socijalni fenomen, izuzetno važan, još na kraju XIX vijeka. Osnovni preduslov za to bio je tehnički razvoj sredstava masovnog informisanja koji se baš u to vrijeme dogodio u razvijenim državama, a prednjačio je u SAD (Jeanneney, 2003). Tako je telegraf omogućio brz prenos informacija, a tehnološke inovacije u štampariji još brži otisak tih vijesti, pretvorivši, sve to zajedno novine u jedan jeftin proizvod, dostupan gotovo svim građanima koji vrlo brzo prenosi vijesti iz cijelog svijeta. Novine su tako postale prvo efikasno sredstvo za masovno širenje informacija i, naravno, za političku komunikaciju koja se tada najčešće pojavljivala u formi propagande.

Tridesetih godina XX vijeka afirmiše se još jedno komunikacijsko sredstvo, još brže od novina, i uz to u direktnoj audio vezi sa publikom. Riječ je o radiju, čiji se program prenosio bežično i širio vijesti na sve strane brzinom svjetlosti. Upoređujući ga sa novinama, radio je bio besplatan, od trenutka kad se kupi aparat za prijem zvučnih signala, pa tako još dostupniji širokim masama građana. Takođe, ne pitajući nikoga, radio program je *preskakao* granice nacionalnih država *osvajajući srca* stanovnika susjednih država.

Pedesetih godina prošlog vijeka televizija je zavladała informativnim prostorom, osvajajući ga svojom video dimenzijom. Ljudske oči su organ koji odmah, u toku psihološkog procesa mišljenja, prenosi informaciju mozgu gdje se donose odluke. Momentalna vizuelna percepcija i gotovo automatska logična asocijacija učinili su da je televizija postala sredstvo masovne komunikacije koje ima najveći uticaj na formiranje individualnog političkog stava, kao i na konkretno ponašanje ljudi. Takva televizijska karakteristika iskorišćena je u političkoj komunikaciji, ali svoju meku moć televizija je raširila na gotovo sve ljudske aktivnosti.

Najnovija informativna revolucija dogodila se otkrićem i masovnom upotrebom interneta koji upravo ovih mjeseci, u arapskoj zoni, potresa

svjetske odnose. To sredstvo omogućava da svi ljudi, od momenta kad posjeduju kompjuter i uključe ga u mrežu, budu odmah povezani sa svim ostalim ljudima ili ustanovama na svijetu koji su uključeni u sistem. Nije zbog toga čudo da u razvijenim i bogatim zemljama, već gotovo svi građani imaju vezu s internetom, upotrebljavajući ga za sve vrste komuniciranja. To sredstvo masovnih komunikacija ruši sve poznate političke prepreke, stvarajući nove odnose između ljudi, naravno i na međunarodnom nivou.

3. Neka iskustva

Već u ono prvo vrijeme jeftinih novina, koje su kružile među narodom u ogromnim tiražima, pokazala se njihova efikasnost u političkoj komunikaciji. Jedan od najranijih primjera velikog uticaja meke moći preko sredstava masovnog informisanja zabilježen je u SAD u vezi s odlukama o Prvom svjetskom ratu. Naime, kad je prvi veliki rat počeo, SAD su proglasile neutralnost, ostajući vjerne svojoj formalno proklamovanoj izolacionističkoj spoljnoj politici. Predsjednik je u to vrijeme bio jedan doktor nauka i kasniji nobelovac za mir, Vudro Vilson (Woodrow Wilson), koji je zagovarao svim sredstvima, u toku izborne kampanje za svoj drugi mandat, koja je održana 1916. godine, nastavak neutralnosti (Maldwyn: 2001). Međutim, nekoliko mjeseci kasnije predsjednik je odlučio promijeniti odluku i ući u rat, ali za to je tada trebao zadobiti podršku naroda. Da bi to postigao sklopio je ugovor s propagandistima, novinarima i raznovrsnim savjetnicima za komunikacije. Upotrebljavajući masovna sredstva za informisanje postigao je totalnu promjenu javnog mišljenja širokog kruga recipijenata i to u rekordnom roku. U toku 1917. godine Vudro Vilson je prevezao u Evropu više od dva miliona vojnika visoko motivisanih da se bore protiv *Huna*, kako je američka propagandna mašina zvala protivnike, njemačke vojnike.

Propaganda preko sredstava masovnog informisanja upotrebljavana je od tada redovno i sa sve većom efikasnošću, kako na domaćoj, tako i na inostranoj sceni. O upotrebi političke komunikacije u formi propagande u Njemačkoj, u vrijeme nacista, istraženo je i zna se mnogo. Ni sovjetski sistem nije zaostajao puno, koristeći novine, radio, film, plakate... Međutim, relativno malo se govori o sličnoj političkoj komunikaciji vođenoj od demokratski izabranih vlada. Nije nikakva tajna da su Vinston Čerčil (Churchill) i Franklin Ruzvelt (Roosevelt) bili veliki *majstori* komuniciranja. Ruzveltove večeri uz ognjište, prenošene direktno preko radija, bile su emotivni izvor podrške stanovništva naporima rata (Curran i Seaton: 2001). Čerčil je, zahvaljujući uspješnom manipulisanju informacijama, pretvorio težak poraz u bici kod Dankerka (Dunkerque), na početku Drugog svjetskog rata na francusko-belgijskoj granici, u herojsko povlačenje u kom je učestvovao cijeli britanski narod (Idem).

Sva ta iskustva bila su vezana prije svega za formiranje i manipulisanje javnog mišljenja na domaćoj sceni. Akcije Vilsona, Čerčila ili Ruzvelta, bile su, da podvučemo, okrenute u prvom redu na zadobijanje

podrške svojih građana za političke odluke koje su donijele nacionalni lideri, nasuprot tome što su posljedice bile očigledne i za međunarodnu zajednicu. Direktno i masovno obraćanje stanovnicima drugih država omogućeno je tehnološkim razvojem radija i izgradnjom jakih predajnika, da bi potom bilo zaokruženo emitovanje programa na jeziku susjednih naroda. O efikasnosti komuniciranja sa stanovništvom izvan svojih granica u toku Drugog svjetskog rata govore stroge zabrane slušanja programa BBC-a na teritoriji koju je kontrolisao Hitlerov režim. U toku hladnog rata građani su ogromni odašiljači, a Glas Amerike, Glas Slobodne Evrope ili inostrani programi radija iz Sovjetskog Saveza, bili su nezaobilazna sredstva političke komunikacije.

4. Globalna sredstva javnog informisanja

Revoluciju u političkoj komunikaciji na međunarodnom planu donijeli su sateliti. Taj tehnički izum omogućio je globalni prenos signala, pa je tako televizijski program prenošen preko satelita mogao nesmetano stići u svaki kutak svijeta. Redovno emitovanje informativnog programa preko satelita otpočela je 1985. godine američka televizijska kuća CNN. Bila je to prva televizijska stanica koja je emitovala samo informativne programe i to od 1980. godine. Koje su se mogućnosti otvorile za političku komunikaciju, vidjeli smo u toku Rata u Zalievu, čije su završne operacije vođene na početku 1991. godine. Svijet je saznao o tom ratu samo ono što je i kako objavila CNN, uvijek u funkciji meke moći SAD (Rados, 2008). To izuzetno iskustvo navelo je ostale države da hitno *kupuju* prostor na satelitima i preko njega prenose svoju verziju događaja. I najmanje zemlje na svijetu imaju svoju frekvenciju na satelitu, a one malo bogatije omogućuju strancima da besplatno vide njihove pomno odabrane programe i na kablovskoj televiziji.

Od tih globalnih televizija valja istaknuti, osim CNN-a, i Evronjuz (Euronews) koja emituje svoj program od 1993, trenutno na devet jezika, među kojima su, pored jezika naroda Evropske unije, takođe arapski, ruski i turski. Taj besplatni televizijski program već je najgledaniji informativni program, ne samo u Evropi, nego i na cijelom području Mediterana. Druga uspješna globalna televizija nastala je 1996. u Kataru, jednoj maloj, ali bogatoj državi u Persijskom zalivu, nazvana Al Žazira. Početna ideja bila je informisati na arapskom jeziku i o arapskom pogledu na svijet. Odmah nakon terorističkih atentata u SAD 2001. godine, Al Žazira je redovno objavljivala informacije dobivene od Al Kaide, a u informisanju o invaziji na Irak, 2003. godine, parirala je američkoj televizijskoj kući Foks (Fox), inače privilegovanog od Bušove administracije. Al Žazira je u početku bila javna televizija, ali je ubrzo prešla u privatne ruke. Širenju uticaja te televizije je doprinijelo i to što su počeli redovno emitovanje na engleskom jeziku, a uz to i stalno širenje mreže dopisništva. Al Žazira je povremeno, i u određenim formama, zabranjena u nekoliko država arapskih zbog, navodno, širenja demokratskih ideja. O tome ko stvarno stoji iza te kuće i koja je njena politička orijentacija, još se uveliko raspravlja. Sumnjivi su zasad arapski nacionalizam, muslimanski fundamentalizam, pa čak i zapadni kapitalizam.

5. Javno mišljenje

Politička komunikacija je jedan svjesni akt kojim se pokušavaju proizvesti posljedice u psihološkoj sferi. Ta mogućnost da se formira stav jedne socijalne grupe ili pojedinca o nekom društvenom pitanju nazvana je *javno mišljenje*. Pojam javnog mišljenja istražen je, obrađen i razvijen u drugoj polovini XX vijeka, mada se pojavio u političkom i novinarskom rječniku još u tridesetim godinama. Klasična objašnjenja o tome dali su Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson i Hazel Gaudet (1944) dokazujući da se fenomen javnog mišljenja pojavio u društvu u onom trenutku kad se jasno počela razlikovati pozicija vlade od mišljenja takozvanog *građanskog društva*. Bilo je to u vrijeme pojave savremenog liberalizma, praćenog uvođenjem opšteg prava glasa. Da ukratko sumiramo definiciju javnog mišljenja: to je ono što kolektivno misle ljudi koji nisu u vladinim institucijama, ali o nekoj opštoj i javnoj temi.

Da bi uopšte moglo postojati javno mišljenje neophodno je da u društvu postoji efektivna sloboda okupljanja, mišljenja i govora, kao i da postoje centri gdje se može efektivno realizovati ta sloboda. Ta mjesta slobodnog mišljenja bila su u početku u salonima istaknutih predstavnika društva, bibliotekama, pozorištima, kafanama... Danas su sredstva masovnog komuniciranja gotovo jedino mjesto gdje se formira javno mišljenje, iako je maksimalni predstavnik javnog mišljenja, po idealnom liberalnom sistemu, trebao biti parlament, gdje predstavnici različitih društvenih grupa slobodno iznose i brane svoje pozicije. Parlament bi tako trebao zauzeti funkciju nepotkupljivog i nepokolebljivog *vox populia*. Tako se rodio mit o *nevinom* javnom mišljenju u slobodnom društvu, koje je trebalo kontrolisati vlast i koje su novi heroji, novinari, promovisali i branili na najčasniji način. Međutim, vrlo brzo se otkrilo da javno mišljenje nije pod staklenim zvonom, već da se može brzo i lako manipulirati.

Ključni trenutak se dogodio kad su otkrivene tehničke i naučne mogućnosti da se sazna što ljudi misle. Naime pojavile su se ankete o javnom mišljenju koje su bile u stanju dosta tačno otkriti *što to narod misli*. Galupov institut počeo je mjeriti javno mišljenje još 1935. godine mada je to u početku bilo samo ekonomski marketing. Vremenom su razvijene anketne tehnike koje danas omogućavaju da se sazna što misle glasači o politici i to, vrijedi još jednom naglasiti, s velikom preciznošću. Greške anketnih ispitivanja kreću se posljednjih godina od tri do pet posto. Dovoljno je spremati dobar uzorak ispitanih, grupisan prema socijalnom, polnom, starosnom, geografskom... kriteriju, pa saznati, statističkim putem, što misli jedan cijeli narod. Od te spoznaje počinje ubrzano traženje psiholoških i komunikativnih mogućnosti da se javno mišljenje oblikuje prema vlastitim željama, odnosno da birači misle ono što kandidat i politička partije žele.

U tom poslu sredstva masovnog komuniciranja postala su centralni elemenat pomoću kojeg se formira i manipuliše javnim mišljenjem. Izuzetno brz tehnički razvoj sredstava masovnog komuniciranja, s jedne

strane, i određena izdavačka politika, način na koji su odabrane i obrađene vijesti, s druge strane, utiče odmah i u velikoj mjeri na stvaranje javnog mišljenja. Tako smo došli do pojma *četvrta moć*, koja sredstvima masovnog komuniciranja ima ključnu ulogu na formiranju i manipulisanju javnog mišljenja. Međutim, mnogi istraživači utvrdiće kako uticaj novina i novinara nije svemoguć i da pojedinci imaju mnoge mehanizme odabrane pred najezdom informacija. Jedna od njih, i najjača brana, je obrazovanje.

Druga komponenta koja je značajno doprinijela mogućnosti da se manipuliše javnim mišljenjem je razvoj psiholoških nauka, bolje reći, psiholoških tehnika o kontroli ličnosti. Naime, nauka o psihologiji razvila se u XX vijeku do neslućenih nivoa, otkrivajući mogućnosti stvaranja i kontrole ne samo individualne ličnosti, nego i grupnog mišljenja. Još na kraju XIX vijeka francuski liječnik i psiholog Gustav (Gustave) Le Bon (2005) otkrio je da se psihološko mišljenje i ponašanje pojedinaca potpuno razlikuje od mišljenja i ponašanja istih tih pojedinaca kad se nađu u grupi. Ono što je on istraživao nazvao je *psihologija masa*, dokazujući da se individualna ličnost izgubi, kad se nađe u grupi, i biva zamijenjena *kolektivnom dušom*. Ta kolektivna duša nije skup pojedinačnih duša, već neki novi element koji poništava individualne razlike, inače normalne u politici, moralu, religiji... Kad je čovjek sam, on je potpuno racionalan, razmišlja i računa što i kako da napravi, međutim čim se nađe u grupi promijeni mišljenje, slijedi vođu i u stanju je učiniti i najveća herojstva i nagore zločine. Od tog pronalaska, pa do uspostavljanja lidera javnog mišljenja koji će učiniti da ih mase slijede, nije prošlo puno vremena. Razvijene su tehnike psihološke, lingvističke, oratorske, vizuelne... koje manipulišu javnim mišljenjem.

Od mnogih kasnijih istraživanja o psihologiji masa, vrijedi za ovu priliku istaći pojam *socijalne percepcije*, što znači naučno objašnjenje kako jedna osoba vidi realnost. Na primjer: kako neki vladar tumači događaje na međunarodnoj sceni? Psihološka konstrukcija onog što se dogodilo u realnosti uvijek je subjektivna, što znači da imamo puno različitih interpretacija jednog te istog događaja. Te različite interpretacije mogu čak biti potpuno suprotne, sukobljavajući se potom između sebe. Zapravo politički govori, izrečeni u različitim socijalnim grupama, uzrokuju te različite stavove o istom događaju. Ponekad politički lideri nastoje upozoriti svoj narod na neku realnu opasnost koja prijeti iz inostranstva, međutim taj isti politički govor može donijeti potpuno iskrivljenu konstrukciju stvarnosti koja služi isključivo manipulaciji javnog mišljenja. Arolodo Rodrigues (2002) navodi primjer invazije na Čehoslovačku 1968. godine, što je za SAD bilo akt neobjašnjive agresije, dok je za SSSR to bila međunarodna solidarnost protiv anti-komunističkih snaga. Svaka od dviju strana pripremila je i objavila svoj vlastiti politički govor, naravno potpuno različit, te proizvela javna mišljenja potpuno različita. Ta situacija ponavlja se iz dana u dan. Svaka vlada pripremi svoju vlastitu konstrukciju realnosti, i potom ubijedi svoj narod u nju. Tako se formira (i manipuliše) nacionalno javno mišljenje o međunarodnim događajima.

6. Preduslovi

Da bi svjetsko javno mišljenje moglo uopšte postojati, potrebno je da se stvori nekoliko preduslova, od kojih se ističu tri najbitnija: tehnički, obrazovni i politički. Pod tehničkim preduslovima smatramo mogućnost prenosa i prijema poruka, pa će se u nastavku prikazati najvažniji podaci o stanju u svijetu uopšte, te za tri države koje smo naznačili kao lidere svjetskog političkog sistema u ovom trenutku: SAD, Kina i Rusija.

Imajući na umu aktuelnu situaciju kreiranja svjetskog javnog mišljenja vrijedi ponoviti da je postojanje i funkcionisanje sredstava masovnog komuniciranja najvažniji od tehničkih preduslova. Od njih televizija je, još uvijek, najuticajnije sredstvo i zbog toga vrijedi imati u vidu broj televizijskih prijemnika postojećih na svijetu. Prema statistikama Svjetske banke, da samo navedemo dva indikatora, u SAD je bilo 2000. godine 835 televizora na hiljadu stanovnika, dok je u isto vrijeme u Kini bilo 304. Taj broj je očito rastao u posljednjoj deceniji. Što se tiče radio prijemnika, u SAD je 1995. godine bilo 2099 prijemnika na hiljadu stanovnika, u Kini je u isto vrijeme bilo 339. Godine 2000. u SAD prodavalo se 197 novina na hiljadu stanovnika, dok je u Kini taj broj iznosio 59. Jedno od bitnih tehničkih sredstava komuniciranja je takođe telefon. Na svijetu, prema CIA The World Factbook, u 2009. godini postojalo je više od hiljadu milijardi fiksnih telefonskih priključaka, od čega samo na SAD otpada 141 milijarde, na Kinu 313, a na Rusiju 44. Njegov mlađi brat, celularni ili satelitski telefon, nazvan popularno mobilni telefon, zauzima sve više mjesta u komunikaciji između ljudi na unutrašnjem i spolnom planu. Tako u svijetu, prema istom izvoru, ima 5,3 milijarde bežičnih telefona, od čega na SAD otpada 286 miliona, na Kinu 747, a na Rusiju 230. Lako je zaključiti da gotovo svaki čovjek na Zemlji ima mobilni telefon. Sredstvo javnog komuniciranja koje grabi velikim koracima i pretvara se u najvažnijeg posrednika je internet. Na svijetu, opet prema podacima CIA, već postoji 2,1 milijardi priključaka na internet od čega na SAD otpada 439 miliona priključaka i 245 miliona korisnika. U Kini postoji 15 miliona priključaka i 389 miliona korisnika, dok u Rusiji ima 10 miliona priključaka i 59 miliona korisnika. Možemo zaključiti s pouzdanjem, na osnovu iznetih podataka, da gotovo svi ljudi danas mogu dobiti informaciju što se tehničkih uslova tiče. I najzabačenija sela u Africi ili Aziji, već imaju mogućnost da gledaju televizijski program. Nije zbog toga čudo što današnje društvo zovemo *društvo komunikacija*.

Drugi preduslov da bi postojalo svjetsko javno mišljenje je obrazovni, odnosno mogućnost da svaki čovjek razumije poruku koja je odaslana. Da bi se poruka mogla pretvoriti u informaciju koji ubjeđuje na nivou ličnog mišljenja, potrebno je u najmanju ruku znati čitati i pisati. Generalni sekretar OUN, Ban Ki Mun je rekao da u 2010. godini nije znalo čitati i pisati 776 miliona odraslih osoba, od čega su većinu činile žene. Ako znamo da se računa da na Zemlji živi oko sedam milijardi ljudi, onda 10 posto nepismenih i nije tako strašno, međutim postoji drugi problem - *iliteracija*. Radi se o ljudima koji formalno znaju čitati i pisati, ali će imati

velikog problema da stvarno razumiju ono što su pročitali. Takvih je u razvijenim društvima barem 50 posto i broj je u stalnom porastu. Koliko će takvi ljudi moći razumjeti političku poruku i o njoj moći meritorno raspravljati? A minimalna mogućnost da se razumije poruka povezana je takođe s takozvanom *opštom kulturom*, minimalnim znanjem o događajima koji nas okružuju. Ljudi s niskom opštom kulturom, jedna od posljedica iliteracije, očigledno je da će biti subjekt manipulacije.

Jedan od obrazovnih preduslova je naravno jezik kojim ljudi govore. Nepoznavanje stranog jezika može biti velika prepreka za stvaranje svjetskog javnog mišljenja. Prema podacima CIA The World Factbook, kineski jezik je jezik na kojem komunicira najviše ljudi na svijetu, oko 12, 6 posto čovječanstva, a odmah ga slijede španski i engleski sa po pet posto. Međutim, smatra se da na engleskom može komunicirati skoro dvije milijarde ljudi, dok drugi iznose podatak da 20 posto svjetske populacije može komunicirati na engleskom jeziku. Možemo zaključiti da ne postoji svjetski jezik koji dozvoljava stalnu komunikaciju između stanovnika planete - engleski jezik je bio naročito sredstvo komuniciranja nacionalnih elita na međunarodnom planu. Osim toga, na obrazovnom nivou postoje civilizacijske, kulturne, religiozne... prepreke za efikasno komuniciranje. Broj osoba koje mogu primiti i razumjeti poruku nije naročito velik. Zato možemo govoriti samo o liderima javnog mišljenja koji, nakon što prime i dešifruju poruku, ubjeđuju svoje *pleme* u ono što oni lično misle.

Da bi moglo postojati svjetsko mišljenje, neophodno je da se stvore i politički preduslovi, od kojih je najvažnija sloboda izražavanja. Ta sloboda, u dosadašnjem iskustvu, postojala je samo u demokratski organizovanim društvima, upoređujući to sa situacijom u autoritativnim sistemima gdje funkcioniše propaganda, odnosno informacija cirkuliše samo u jednom smjeru od vlade prema podanicima. Što je demokratija, koji su kriteriji da bi se neki sistem označio slobodnim ili ne, još uvijek je predmet rasprave, međutim OUN smatra da već 60 posto njenih država članica mogu biti smatrane demokratskim. Uprkos tome većina ljudi planete živi u državama koje nisu smatrane demokratskim, podvrgnuti su propagandi, a ne slobodnom izboru i mišljenju. Ne postoji mjerenje svjetskog mišljenja, jer za to još uvijek nema političkih, ni obrazovnih, a niti tehničkih mogućnosti.

Zaključak: nacionalno javno mišljenje velikih sila dominira svijetom

Javno mišljenje čine tri glavna elementa, ističe Rodrigez Kazal (Rodríguez Casal) (u Sabucedo Cameselle, 1996). Prvi element je subjekt javnog mišljenja koji može biti pojedinac ili neka socijalna grupa. Drugi element je objekt, odnosno predmet, ono o čemu se razmišlja i uspostavlja svjetsko javno mišljenje. Treći element je socijalna sredina gdje se stvara to javno mišljenje.

U slučaju našeg istraživanja subjekt javnog mišljenja mogao bi biti svaki pojedinac, građani udruženi u jednu nacionalnu državu ili cijelo

čovječanstvo, koji bi trebali raspravljati i *presuditi* o nekoj stvari na svjetskoj sceni. Predmet te rasprave su međunarodni događaji, sukobi ili saradnja, odluke međunarodne vlasti kao što su rezolucije OUN, odnosno Savjet bezbjednosti. Jednom riječju, objekt svjetskog javnog mišljenja trebala bi biti međunarodna politika. Socijalna sredina su međunarodni odnosi shvaćeni, prije svega, prema realističkom objašnjenju, kao odnosi između država. Shodno tom objašnjenju, subjekt svjetskog javnog mišljenja može biti gotovo isključivo zbir javnih mišljenja proizvedenih unutar država. Tako možemo govoriti samo o američkom, ruskom, kineskom... javnom mišljenju. Objekt svjetskog javnog mišljenja su, prije svega, međunarodni problemi, od ekoloških preko ekonomskih i socijalnih, pa do svih vrsta sukoba. Socijalna sredina gdje bi se trebalo formulirati javno mišljenje je međunarodni politički sistem, koji posljednjih godina pokazuje jasne znakove multipolarnog sistema.

Lako možemo zaključiti da svjetsko javno mišljenje ne postoji, naročito u smislu da svi ljudi, komunicirajući i raspravljajući slobodno, zauzimaju stav o nekom svjetskom događaju. Iako je to već moguće tehnički, druge prepreke, kao što su jezičke, kulturne i političke, ne dozvoljavaju to slobodno komuniciranje. Dakle, postoje nacionalna javna mišljenja, koja pokušavaju ubijediti i građane drugih zemalja u ispravnost svoje pozicije. Na tom planu prednjače SAD, koje proizvode i kontrolišu ogromne količine informacija. Ta država posjeduje najviše sredstava masovnog komuniciranja, i, zahvaljujući tome, uspijeva raširiti svoj politički govor na sve četiri strane svijeta. Osim toga, dominiraju totalno u proizvodnji i distribuciji filmova, muzike, video igara... Svako od tih sredstava je popuno svjesno usmjereno na promociju američkih vrijednosti u psihi svakog pojedinca na svijetu, ali prije svega za pridobijanje lokalnih lidera javnog mišljenja. U tu svrhu služe i bezbrojne stipendije za posjete i školovanja u toj zemlji. Malo ko i malo gdje u svijetu nije pod direktnim ili indirektnim medijski pritiskom SAD. Takođe, nema dileme da je ta država najuspješniji korisnik meke moći u svijetu u cijeloj historiji čovječanstva.

Konkurentski potencijali shvatili su važnost komunikacijske meke moći i nastoje parirati. Tako Kina, Rusija i ostale države u usponu, ulažu sve više novaca i energije na promociju svojih pozicija pred građanima drugih država. Krenuli su, zapravo, poslije pada Berlinskog zida, u svojevrsnu ofanzivu. Nekada zatvorene informativne agencije TASS (ITAR-TASS) i XINHUA, sada imaju stranice na internetu gdje objavljuju informacije na svih sedam službenih jezika OUN-a. Više nije potrebno govoriti kineski da bi se moglo saznati što misli vlada te velike zemlje. U tom smislu je shvaćena važnost organizacije veliki sportskih i kulturnih događaja, pa je Kina organizovala olimpijadu 2008. godine, svjetsku izložbu dvije godine kasnije, Rusija će organizovati svjetsko fudbalsko prvenstvo i zimske olimpijske igre...

Međunarodna politička komunikacija je trenutno najvažnija arena svjetskih sila u okviru takozvane meke moći.

U vremenima koja dolaze ta bitka će se samo pojačati.

Literatura

1. Canel, José María, *Comunicación Política, una guía para su estudio y práctica*, Tecnos, Madrid, 2005.
2. Curran, James e Seaton, Jean, *Imprensa, Rádio e Televisão (Poder sem Responsabilidade)*, Instituto Piaget, Lisboa, 2001.
3. Deutsch, Karl, *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*, Free Press, New York, 1966.
4. Fukuyama, Francis, *O Fim da História e o Último Homem*, Lisboa, 1994.
5. Jeanneney, Jean-Noel, *Uma História da Comunicação Social*, Terramar, Lisboa, 2003.
6. Kaplan, Morton, *System and Process in International Politics*, John Wiley & Sons, New York, 1957.
7. Lazarsfeld, Paul, Berelson, Bernard, Gaudet, Hazel, *The People's Choice. How the Voter Makes Up his Mind in the Presidential Campaign*, Sloan & Pierce, New York, 1944.
8. Le Bom, Gustave, *Psicologia das Massas*, Esquilo, Lisboa, 2005
9. Maldwyn, Jones, *Historia de Estados Unidos 1607-1992*, Cátedra, Madrid, 2001.
10. Morgenthau, Hans, [*Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*](#), New York NY, Alfred A. Knopf, 1948.
11. Nye, Joseph, *Compreender os Conflitos Internacionais: Uma Introdução à Teoria e à História*, Gradiva, Lisboa, 2002.
12. Rados, Milan, *Mundo e Comunicação, uma História Política Contemporânea*, Afrontamento, Porto, 2008.
13. Rodrigues, Arolodo, *Psicología social*, Editorial Trillas, México, 2002.
14. Sabucedo Cameselle, José Mmanuel, *Psicología Política*, Editorial Síntesis, Madrid, 1996.

INTERNET

CIA The World Factbook

Le Monde, Bilan Géostratégie, 2010.

Lusa (agencia noticiosa), 04 de Abril de 2011.